

УМОВИ ПОБУДОВИ МЕРЕЖНИХ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН В ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМАХ

У статті розкрито сутність та надано характеристики представлених концептуальних підходів до побудови мережових відносин під час фінансово-господарській діяльності підприємств. Обґрунтовано засади і роль інфокомунікацій та показано наслідки їх інтеграції в систему мережних фінансових відносин.

In the article the essence and characteristics of conceptual approaches to building online relationships in the financial and economic activities are presented. Principles and the role of infocommunications are grounded and effects of their integration into the network of financial relations are shown.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне ділове середовище висуває все більш жорсткі вимоги до учасників фінансового ринку, а стрімке зростання обсягів сфери фінансових послуг призводить до посилення конкуренції, у якій нові умови діяльності учасників вимагають не тільки активного використання традиційних рішень, але і впровадження передових досягнень сфери інфокомунікацій у системі фінансово-господарських відносин. Це підтверджується істотними змінами в характері фінансово-господарської діяльності, яка все частіше набуває мережного характеру.

Теперішня ситуація підтверджує, що мережеві особливості властиві майже всім видам економічної діяльності, а їхній вплив підсилюється у зв'язку з розвитком засобів телекомунікацій та інформатизацією економіки. Крім того, у період глобальних змін та зростання технологічних можливостей мережеві структури здобувають вигідні конкурентні позиції на ринку через те, що вони є більш гнучкими та адаптованими, на відміну від вертикально інтегрованих фірм. Така тенденція актуальна для сучасних виробництв, які використовують нові можливості нетрадиційних комбінацій підходів до управління (процесний, мережеві) та сучасних технологій (інформаційні, управлінські).

Саме тому, розвиток системи мережових фінансових відносин в умовах глобалізації й інтеграції до світової економічної системи свідчить про необхідність узагальнення положень теорії та практики критичного аналізу діючих і нових електронних продуктів і послуг, а також у пошуку шляхів конвергенції традиційних форм і сучасних способів організації фінансових відносин на основі досвіду розвитку міжнародного електронного ринку.

Таким чином, актуальність досліджуваної проблеми визначається насамперед необхідністю обґрунтування соціально-економічних наслідків стрімкого розвитку і поширення нових інфокомунікаційних технологій в системі фінансових відносин.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Зазначимо, що процеси, які відбуваються в останні роки в суспільстві під впливом розвитку сфери інфокомунікацій, привертають пильну увагу дослідників, якими започаткована спроба сформулювати провідні особливості впливу інфокомунікаційних технологій на економіку та, зокрема, на розвиток фінансових відносин. До вчених, які відомі своїми дослідженнями у цій галузі, можна віднести Л. Е. Варакіна, О. С. Редькіна, В. Л. Плєскач. Питанням становлення мережових відносин у фінансово-господарській діяльності підприємств присвячені праці М. Кастельса, С. І. Парінова, Дж. Сороса, П. Самуельсона, Х. Уайта.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, дослідження вітчизняних публікацій з даної проблеми, а також огляд закордонних джерел показав, що, незважаючи на актуальність цієї проблеми, вона ще не одержала достатнього висвітлення в економічній літературі.

Постановка завдання. На основі узагальнення теоретичних розробок і сучасної практики проведено обґрунтування умов побудови мережевих фінансових відносин між суб'єктами господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформація систем інформаційного обміну у зв'язку із науково-технічним прогресом (НТП) останніх десятиліть визначила мережі як вагомий складову в організації фінансово-господарської діяльності підприємств та забезпечила широке використання систем передачі інформації в економіці, соціальній сфері, культурі, науці тощо.

Одним із основних каталізаторів вищевказаних змін виступив активний розвиток інфокомунікаційної сфери, що, у свою чергу, викликало зростання виробництва і споживання інформації та призвело до формування нового електронного середовища й становлення відповідних фінансових відносин. Фінансові відносини підприємств як основа фінансової системи на теперішньому етапі розвитку зазнають інтенсивної ринкової реорганізації, пов'язаної із впливом інфокомунікацій на їх становлення. Оскільки сучасну економіку визначають як виробництво товарів і послуг з використанням новітніх знань, інновацій та передових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), то поступово це виробництво забезпечується за допомогою і для мережі і її похідних.

Як відзначено в дослідженнях [1, с.226-289; 2, с.442-523; 3, с.55-78], поряд із ринковим і командно-ієрархічним типом відносин існує також мережний тип відносин. Мережева форма організації і координації діяльності економічних суб'єктів припускає здійснення за допомогою інформаційно-технологічних мереж і мережевих принципів відносини між рівноправними учасниками спільної економічної діяльності, що знаходяться в системі прямих і зворотних зв'язків один з одним. Узагальнимо концептуальні підходи до побудови мережевих відносин у фінансово-господарській діяльності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Концептуальні підходи до побудови мережних відносин в фінансово-господарській діяльності підприємства

Концепції	Характеристика	Автор
Еквівалентність	Мережа представляє собою сукупність агентів, що займають визначені позиції та мають взаємозв'язки. Економічні агенти групуються на основі подібності займаних ними позицій, зв'язків, а також відповідно до типу ресурсів.	Бэйкер В. Е. Соціальна динаміка фінансових ринків, 1984.
Єдність	Мережа представляє собою сукупність відносин, принципів і поведінки, заснованих на довірі, а мережний вплив виявляється як вплив неформального мережного контролю.	Вайт Харрісон К. Ідентичність та контроль. Структурна теорія соціальної дії, 1992.
Структуралізм	Мережа виступає, насамперед, як об'єктивна структура з визначеною формою регулювання відносин, що учасники змушені засвоїти, якщо вони хочуть інтегруватися в неї.	Пауелл У., Сміт-Дор Л. Сеті та господарське життя, 2003.
Виробнича	Мережа представляє собою структуру, у якій принципал і агент усе частіше міняються ролями. Виникають стратегічні мережі як відносини між автономними фірмами, що підвищують їхню конкурентноздатність.	Сайдоу Джордж Про управління стратегічними мережами, 1991.

Аналіз різних напрямків досліджень з питань становлення системи мережних фінансових відносин дозволяє виокремити загальний підхід, який розглядає мережі як спосіб управління відносинами між господарюючим суб'єктами.

Мережею можуть бути визнані явища різного рівня і типу: глобальна економіка, глобальний фінансовий ринок, національний фінансовий і фондовий ринок, інтернет-

економіка, електронні торгівлі і франчайзингові структури, структури електронного уряду, мережеві співтовариства виробників, що самоорганізуються тощо.

Дослідження авторів [4, с.11-26; 5, с.112-136] пов'язують виникнення мережевої економіки з розвитком ІКТ, що приводить до еволюції економічних систем, розвитку неринкових механізмів регулювання і мережевих організаційних структур. Процес впровадження інформаційних технологій у фінансово-господарську діяльність підприємств можна представити як послідовність декількох етапів, що відбивають історичні періоди в розвитку систем мережевих відносин:

- створення корпоративних комп'ютерних мереж для підтримки систем;
- продаж фінансових і супутніх послуг в мережі Інтернет;
- розвиток корпоративних систем управління і їхня автоматизація;
- інтеграція електронно-платіжних систем із розрахунковими системами операторів телекомунікації.

Економічний зміст мережевих відносин припускає порівняльний розгляд альтернативних форм координації в економіці: мережа, ринок, ієрархія. При цьому можна виділити низку властивостей мережі, що відрізняють її від ринку й ієрархії: упорядкованість взаємодій, множинність, розподіл влади між взаємозалежними агентами; тривалість та розповсюдженість зв'язків; ефекти мережних взаємодій.

Мережевий зв'язок має на увазі наявність безлічі економічних агентів, взаємодії яких упорядковані певним чином. Поняття «мережева координація» використовується при характеристиці принципів і правил взаємодії агентів у глобальній економіці. З категорією «мережева координація» тісно зв'язане поняття «мережева логіка», що визначається як такий тип поведінки агентів, при якому вони при прийнятті рішень у більшій мірі орієнтуються не на власні внутрішні інтереси, а на вимоги мережевої взаємодії, на зовнішні можливості, на інтереси інших агентів-партнерів по мережевій взаємодії.

В рамках подальшого дослідження та ґрунтуючись на згаданих вище теоретичних положеннях, вважаємо, що мережеві відносини варто розглядати з таких позицій:

1. Основного принципу виникнення і функціонування економічних відносин між агентами, що дозволяє охарактеризувати їх, по суті, як інформаційно-мережеві відносини.
2. Інституціональної форми господарської системи на інформаційній стадії розвитку, адекватну умовам глобальної мережевої економіки.
3. Форми організації, координації і управління мережевими підприємствами, що припускає наявність мережної координації та інститутів управління, а також мережевої самоорганізації економічних суб'єктів.

В системі означених характеристик організації мережних відносин, привертає увагу погляд на мережу як на складову ринкових відносин, які із розвитком та удосконаленням інфокомунікацій поступово трансформувалися в мережеві фінансові відносини [6].

Згідно з фінансові відносини підприємств можна об'єднати в чотири групи. Це відносини: з іншими підприємствами й організаціями; всередині підприємства; всередині об'єднань підприємств: з організацією вищої ланки управління, усередині фінансово-промислових груп, а також холдингу; із фінансово-кредитною системою – бюджетами і позабюджетними фондами, банками, страхуванням, біржами, різними фондами.

З позицій розширювальної концепції [6, с.432-521], вважаємо, що в складі фінансових відносин умовно можна виділити такі основні групи відносин: між державою і суб'єктами господарювання; між різними суб'єктами; господарювання між фізичними і юридичними особами; усередині суб'єкта господарювання.

Однак, не зважаючи на певне дублювання у дослідженнях різних авторів груп фінансових відносин, можна зазначити, що виділені дослідниками групи, навіть при розширювальній концепції, відповідають основним положенням та засадам формування електронної комерції. Це пояснюється тим, що процеси переходу до глобального електронного ринку через поетапну інтеграцію діяльності підприємства за рахунок впровадження інформаційних технологій формують систему нових фінансових відносин на

базі мережевих технологій [7, с.45-164]. Тому залежно від ступеня інтеграції інформаційних технологій в господарській діяльності фірми можна провести порівняння зазначених груп фінансових відносин в системі мережних фінансових відносин, характерних для електронної комерції (рис. 1).

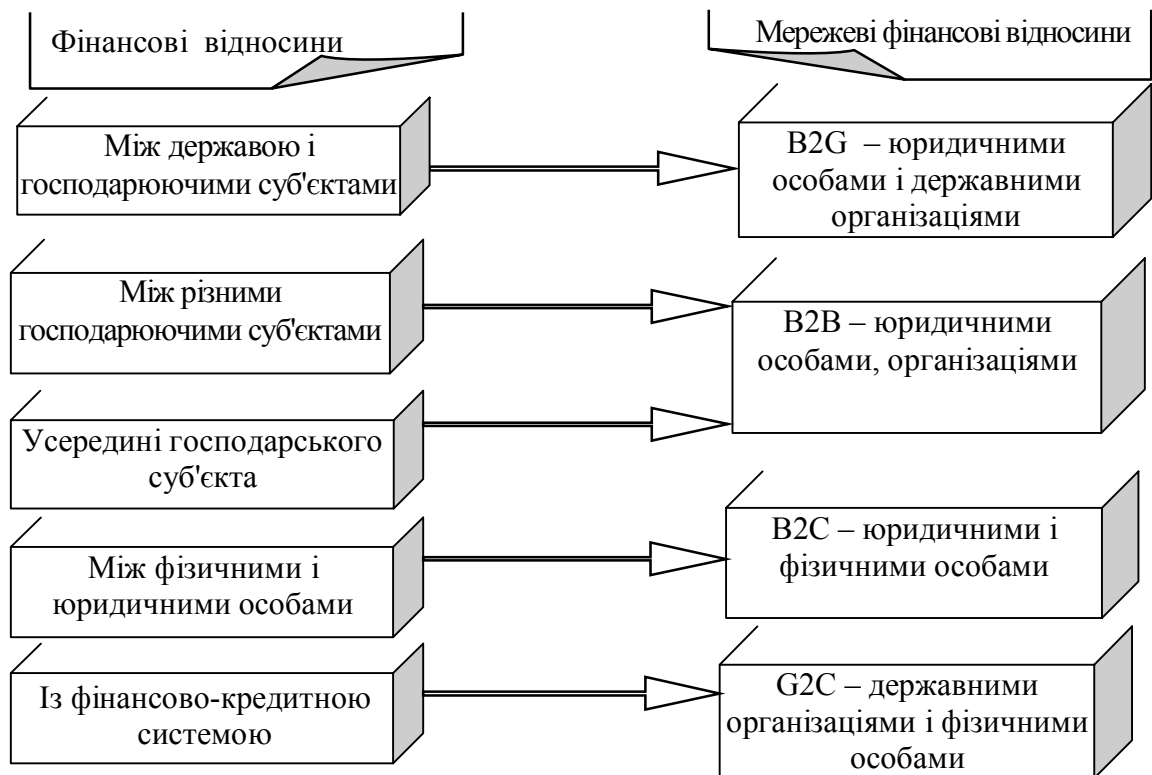

Рис. 1. Порівняння груп фінансових відносин в системі електронної комерції

На нашу думку, систему мережних фінансових відносин можна визначити як систему розрахункових грошових (фінансових) відносин, які реалізуються на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій та сполученні різноманітних мережних інновацій, що підвищують ефективність соціально-економічних інститутів.

Інфокомунікаційна сфера, будучи природною монополією, якій притаманний мережевий характер організації ринку, що має високу економічну і соціальну значимість, на наш погляд, призводить до появи нових форм відносин (виробничих, фінансових, суспільних) у цілому, адаптованих до можливостей Інтернет технологій, і заснованих на нових моделях електронної комерції.

Варто підкреслити, що становлення мережних відносин пов'язане з розвитком інформаційних технологій та приводить до еволюції сучасних соціально-економічних систем. Як визначає С. І. Парінов, суб'єкти чи учасники цих систем ведуть свою діяльність у рамках горизонтальних соціально-економічних інфраструктур, до яких відносяться такі системи, як фінансова, транспортна, судово-правова тощо, котрі у загальному випадку обслуговують визначені види взаємодій між людьми й організаціями в масштабі усього суспільства. У тому ступені, в якому ці взаємодії носять інформаційний характер, до них застосовні інновації, пов'язані з інфокомунікаційними технологіями. Переведення функціонування таких інфраструктур, наприклад, в мережу Інтернет, швидше за все, не повинно істотно змінювати їхніх функцій і основний зміст.

Головне, на що можна чекати від цього процесу, – інформаційні взаємодії (відносини) в рамках таких інфраструктур будуть здійснюватися з меншими витратами, з більшою інтенсивністю й у більш широким масштабах.

Як результат, це приведе до загального підвищення ефективності функціонування даних інфраструктур, зокрема фінансової, про що в якійсь мірі свідчить процес

трансформацій: «комерція» – «електронна комерція», «гроші» – «цифрова готівка» і т.п.

У свою чергу, особливості системи мережевих фінансових відносин, яка базується на інформаційних технологіях (цифрових продуктах), для яких електронні комунікації є природним середовищем існування і транспортування, тією чи іншою мірою властиві майже усім видам економічної діяльності (рис. 2).

Систему фінансових відносин визначають як ринкову чи мережеву в залежності від конкретної ситуації щодо домінування у взаєминах одного з типів. У рамках здійснення електронної комерції домінує мережеве співробітництво економічних агентів.

Економічні переваги мережевих форм полягають у в тому, що вони полегшують координацію в умовах необхідності постійного відновлення та впровадження інновацій. Крім того, межі мережевих форм організації взаємодій звичайно більш еластичні і більш керовані, ніж межі ієрархічної організації. Оскільки мережева форма експансує на ринковий та ієрархічний механізми регулювання, вона конкурує з ними за обслуговування взаємодій між суб'єктами господарювання в економіці [3, с.55-78].

Досягнення прогресу у вигляді нових можливостей мережного (віртуального) середовища та інфокомунікацій призводить до розробки і впровадження нових форм взаємодій.

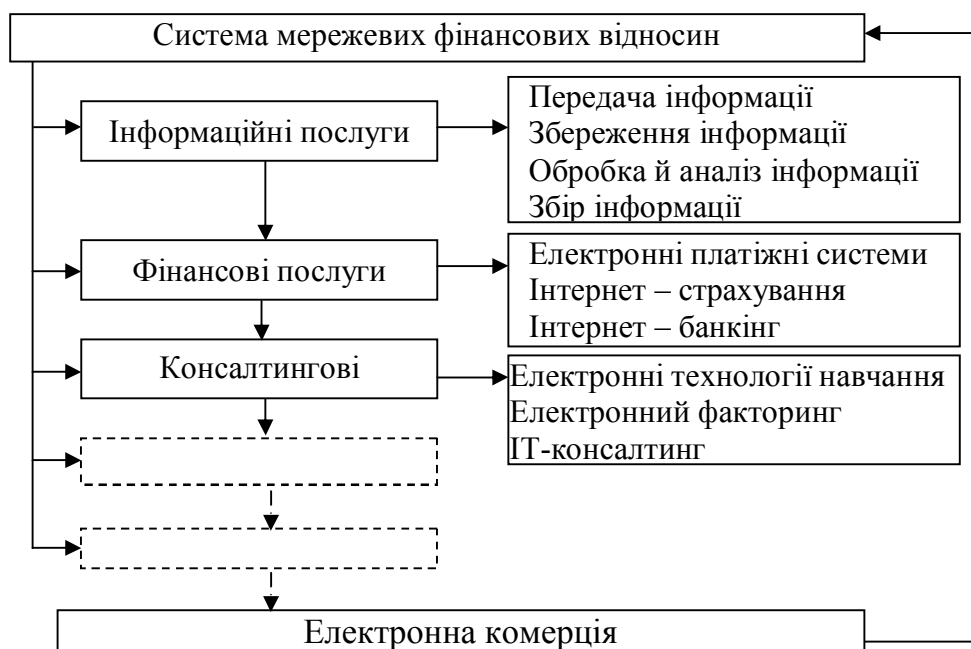

Рис. 2. Система мережевих фінансових відносин

Однак, варто відзначити і негативні наслідки тотальної інтеграції сучасних інфокомунікацій в становленні системи мережевих фінансових відносин, які змінюють деякі властивості економіки, в наслідок чого ринок утрачає такі зі своїх фундаментальних основ [8, с.703-738]:

1. Винятковість. У мережевій системі відносин власник товару не в змозі простими і дешевими засобами виключити конкурентів зі свого сегмента, та учасники ринку втрачають ефективний спосіб повідомити ринковій системі, наскільки потужним є їхній попит і на що конкретно він спрямований.
2. Прозорість. У багатьох секторах економіки покупка товарів у даний час перестає бути «прозорою», тому що відповідна їй транзакція, як правило, одразу не завершується. Акт купівлі в більшості випадків означає виникнення довгострокових відносин між продавцем і покупцем. Ця нова риса особливо помітна на ринку програмних продуктів: періодичне відновлення версій програмного забезпечення перетворює акт купівлі на процес довгострокового «співробітництва» між покупцем і продавцем.

Але не зважаючи на зазначені негативні наслідки, впровадження інфокомунікаційних технологій в фінансовій діяльності підприємств та побудови на їх основі мережових фінансових відносин дозволяє провести розгляд ступеня використання нової мережової фінансової сутності для модернізації економічних укладів та відзначити такі переваги:

1. Відбувається певне зниження транзакційних витрат та прискорення інформаційних обмінів між учасниками ринку, що в загальному випадку підвищує ефективність ринкового механізму, але не змінює властиві йому характеристики.
3. Під впливом мережових технологій ринкові відносини здобувають вигляд «довгострокового співробітництва між продавцями і покупцями».
4. Впровадження інфокомунікацій у фінансово-банківському секторі закономірно відбивається на стратегії розширення спектру фінансових послуг у віртуальному середовищі та розвитку Інтернет-банкінгу.
5. Відбувається розширення практики використання клієнтами інноваційних електронних банківських технологій, що забезпечують економію часу клієнтів і зростання ефективності фінансових відносин як вітчизняних фінансових установ, так і у світовій економіці в цілому.

Висновки і перспективи подальших розробок. Процес глобалізації економіки на основі розвитку інфокомунікаційних технологій дозволяє перейти до нових форм, принципів регулювання і організації фінансових відносин, які набувають мережового характеру.

У свою чергу, вирішення завдань дослідження і наукового обґрунтування нових мережових явищ визначає на даний момент загальний контекст цього обговорення:

- вивчення соціально-економічних наслідків від застосування інфокомунікацій в Україні знаходиться на початковій стадії;
- розвиток сфери інфокомунікацій призводить до появи нових форм відносин (виробничих, фінансових, суспільних), адаптованих до можливостей Інтернет технологій у цілому, а також заснованих на нових моделях електронної комерції;
- тотальна інтеграція сучасних інфокомунікацій в системі мережових фінансових відносин призводить до зміни деяких властивостей економіки, в наслідок чого ринок втрачає характеристики винятковості та прозорості;
- фінансові відносини у вітчизняній фінансовій системі обмежуються технічним рівнем і можливостями інфокомунікацій, а також визначаються правилами соціально-економічної поведінки індивідів, що у свою чергу задаються існуючими в суспільстві інституціональними структурами і керуються регулювання механізмами.

Список використаної літератури

1. Дятлов С. А. Информационное общество и информационная экономика / С. А. Дятлов. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2004. – 364 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; [пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
3. Паринов С. И. К теории сетевой экономики / С. И. Паринов. – Новосибирск: ИЭОПП СО РАН, 2002. – 168 с.
4. Миропольский Д. Ю. Сеть как форма хозяйственной системы / Д. Ю. Миропольский / Государство и рынок: новое качество взаимодействия в информационно-сетевой экономике. – Т. 1. – СПб.: Астерион, 2007. – С. 11–26.
5. Цвылев Р. И. Постиндустриальное развитие. Уроки для России / Р. И. Цвылев. – М.: Наука, 1996. – 206 с.
6. Ковалева В. В. Финансы / В. В. Ковалева. – М.: ТК Велби, 2007. – 640 с.
7. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование / Дж. Кендрик. – М., 1978. – 422 с.
8. DeLong J. B. Noise Trader Risk in Financial Markets / J. Bradford DeLong // Journal of Political Economy. – 1990. – № 98: 4 (August). – P. 703–738.

Прийнято до друку 10.02.2011